

Strips en de Grote Oorlog

Baruti - Cassiau-Haurie © Glénat

Pedagogisch dossier opgesteld door Tine Anthoni

Inhoud

Titel	Leeftijd	Thematiek	Pagina
Medz Yeghern	+ 14	Armeense genocide	4
De grote slachting	+ 12	Loopgravenoorlog	9
Folies Bergère	+ 17	Loopgravenoorlog	14
Madame Livingstone	+ 12	WO I op Afrikaanse bodem	20
Andere stripverhalen over '14-'18			26

Pedagogisch dossier opgesteld door Tine Anthoni

Met de medewerking van:

Jean Auquier, Willem Degraeve, Marie-Aude Piavaux, Marc Renders, Gregory Shaw, Nathalie Geirnaert, Dennis Marien, David Wautier, Jean-Claude de la Royère, Dimitri Bogaert en alle andere leden van het team van het BSC.

Het Stripmuseum bedankt de uitgeverijen Casterman, Dargaud en Glénat en de auteurs Paolo Cossi, Jacques Tardi, Zidrou en Francis Porcel, Barly Baruti en Christophe Cassiau-Haurie voor het ter beschikking stellen van de gebruikte beelden en verhalen.

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder de expliciete toestemming van de uitgever.

© BSC 2014

Inleiding

De Grote Slachting, Jacques Tardi © Casterman

Honderd jaar geleden klonken de wapens in heel Europa, en niet veel later ook in de hele wereld. De oorlogsmachine trok zich op gang. De oorlog bleek al gauw een afspiegeling van haar tijdsgewricht: industrieel en efficiënt, in dienst van de machtigen en ten koste van al wie het stempel kanonnenvlees kreeg. Soldaten vochten in de loopgraven, burgers ondergingen doodsangsten en vernederingen in de bezette gebieden, politici en generaals beslisten over leven en sterven van velen ver van het strijdgewoel en de gruwel.

Wat herinneren we ons honderd jaar later van dit conflict, dat de sociale, economische en politieke verhoudingen in Europa fundamenteel veranderde? Hoe goed kennen we onze geschiedenis en die van de andere partijen die bij dit conflict betrokken waren? Begrijpen we de mechanismen die leidden tot de oorlog, en kunnen we met de hand op het hart zeggen dat we in onze eigen tijd 'nooit meer oorlog' willen?

10 miljoen doden, dat zijn eerst en vooral 10 miljoen verhalen. Stripauteurs inspireren zich ook vandaag nog op de gebeurtenissen van toen. Voor sommigen, denk maar aan Jacques Tardi, is de Grote Oorlog een belangrijk thema in hun oeuvre. Ze vertellen verhalen van toen, echte verhalen of verhalen zoals zij zich voorstellen dat ze moeten bestaan hebben.

De bedoeling van dit pedagogisch dossier is niet om een overzicht te geven van de uitgebreide stripproductie over de eerste wereldoorlog. Wel stellen we voor om aan de hand van enkele buitengewone albums verschillende aspecten van de Grote Oorlog te ontdekken. Elk album roept nieuwe vragen op. Welke historische feiten, personen en plaatsen komen aan bod? Welke positie neemt de auteur in? Wat vinden we vandaag van het verhaal?

De hedendaagse stripverhalen die we in dit dossier behandelen zijn geen directe historische bronnen. Het zijn kunstwerken, vormgegeven door kunstenaars, vaak jaren later of honderden kilometers verwijderd van de gebeurtenissen. Elke kunstenaar legt zijn eigen accenten, wordt door bepaalde aspecten of gebeurtenissen het meest geraakt, identificeert zich (of niet!) met bepaalde personen. We krijgen dus altijd een persoonlijke visie te zien en te lezen, getekend door de reactie van de auteur: afschuw om zoveel bloedvergieten, onbegrip, woede, bewondering voor de menselijkheid die ondanks alles overeind bleef.

We wensen iedereen een onvergetelijke reis door de tijd toe met deze uitzonderlijke beeldverhalen.

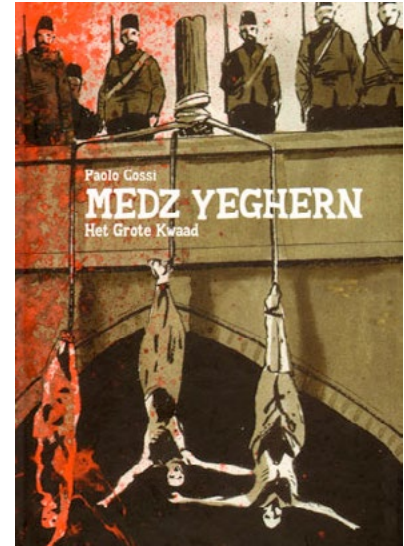
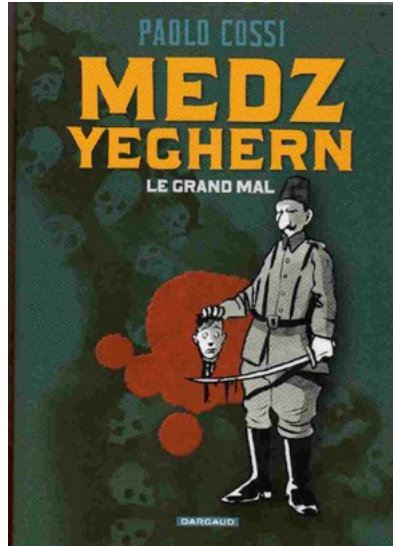
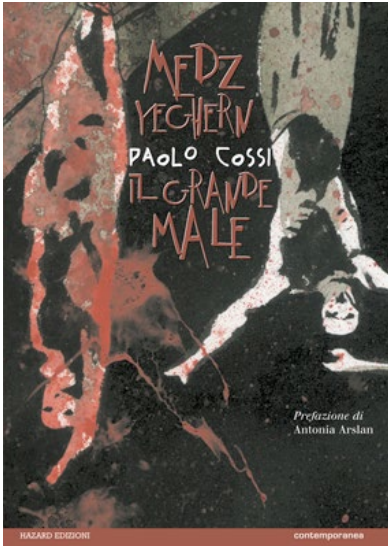
Paolo Cossi

Medz Yeghern - Het Grote Kwaad

Silvester Strips (2011) 14+

Vooraf

1. Bekijk de covers die het boek in verschillende talen kreeg. Wat zie je en welke verwachtingen roept de cover op voor de rest van het boek?

Cossi © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

2. De titel roept waarschijnlijk niet meteen associaties op, maar dit verandert misschien als je weet dat deze Armeense benaming een Armeens equivalent is van het Hebreeuwse woord Shoah. Weet je wel wat dit betekent?

3. De ondertitel begrijp je waarschijnlijk wel direct. Aan welk soort handelingen denk je bij de woorden “het Grote Kwaad”, wat roept dit bij jou op?

Verwerking leeservaring

4. Medz Yeghern is geen licht boek, en dat had je waarschijnlijk ook niet verwacht. Probeer in enkele kernwoorden je reactie op het boek te beschrijven.

5. Wat vind je van de keuze van de auteur voor een grafische roman in zwart-wit? Zou jij dezelfde keuze gemaakt hebben?

6. Begrijp je altijd wat op de beelden op de zwarte pagina's precies wordt weergegeven? De tekenstijl op deze pagina's is duidelijk verschillend van die in de rest van het boek, en de beelden staan buiten de verhalen van Aram en Murat, Sona en Sciuscik. Heb je aan deze pagina's evenveel aandacht besteed als aan de rest van het verhaal?

Eerste lectuur

7. Waar speelt het verhaal zich af en in welke periode?

8. Wie zijn de hoofdpersonages? Tot welke volkeren of etnische groepen behoren ze? Beschrijf hoe hun verhouding evolueert doorheen het boek.

9. "Wie herinnert zich vandaag de dag de massamoord op de Armeniërs nog?" (citaat Adolf Hitler)

- a. Waren deze gebeurtenissen tijdens de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog je bekend? Waarom (niet), denk je?
- b. Vergelijk met hedendaagse conflicten zoals nu bijvoorbeeld in Syrië of Irak: hebben we altijd een duidelijk beeld van wat er gebeurt in oorlogsgebieden? (vb. het gebruik van chemische wapens in Syrië, aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak?)
- c. Welke media bepalen nu het beeld van conflicten en welke media waren tijdens de Eerste Wereldoorlog het belangrijkste?
- d. Door dit citaat van Adolf Hitler te gebruiken maakt de auteur een lijn van de Armeense massamoorden naar de Holocaust. Kunnen jullie, op basis van jullie huidige kennis en de lectuur van het stripverhaal, gelijkenissen en verschillen tussen deze twee episodes van massageweld tegen volkeren aanwijzen?

Dieper graven

10. Welke historische figuren, feiten, en plaatsen worden geciteerd in het boek? Vat de informatie samen die je over deze plaatsen en figuren krijgt in de strip.

- a. Jonge Turken
- b. Talaat Pasja
- c. Moussa Dagh
- d. Sogomon Tehlirian

11. Twee getuigen worden met naam en toenaam vermeld. Wat kom je over hen te weten in het boek?

- a. Armin T. Wegner
- b. Johannes Lepsius

12. Op de zwarte pagina's vindt je citaten van bekende personen uit de hele wereld. De auteur filosofeert op deze pagina's over het kwaad. Hij probeert te begrijpen hoe de genocide tot stand kwam in de geesten en hoe het idee werkelijkheid kon worden. Herlees de twee volgende uitspraken. Wat wordt er mee bedoeld? Ben je het ermee eens?

- I. Will Eisner : Telkens wanneer aan een groep mensen geleerd wordt om een andere groep te haten, verzint men een leugen om de haat aan te wakkeren en een complot te rechtvaardigen.
- II. Yossi Sarid : Een genocide zonder verantwoordelijken veroorzaakt andere genociden.

13. Wat zijn de drijfveren van de Jonge Turken om de Armeniërs te viseren? Maak indien mogelijk een onderscheid tussen echte drijfveren en de gebruikte drogredenen. Waar vond je deze informatie in de strip?

Cossi © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

Confrontatie met andere documenten

14. In het boek spreekt men over de Armeense genocide. Men hoort echter ook vaak spreken over de Armeense kwestie of het Armeense conflict. Wat is het verschil tussen beide termen? Lees deze definitie van genocide en tracht te bepalen welke elementen misschien voor discussie kunnen zorgen in het geval van de Armeniërs.

Definitie Artikel 2 van het Genocideverdrag

"In dit Verdrag wordt onder genocide verstaan een van de volgende handelingen, gepleegd met de intentie om een nationale, etnische, raciale of godsdienstige groep geheel of gedeeltelijk als zodanig te vernietigen:

- (a) het doden van leden van de groep;
- (b) het toebrengen van ernstig lichamelijk of geestelijk letsel aan leden van de groep;
- (c) het opzettelijk aan de groep opleggen van levensvoorwaarden die gericht zijn op haar gehele of gedeeltelijke lichamelijke vernietiging;
- (d) het nemen van maatregelen, bedoeld om geboorten binnen de groep te voorkomen;
- (e) het gewelddadig overbrengen van kinderen van de groep naar een andere groep."

Bron: Internationaal VN-Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide (1948)

Cossi © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

"Er zijn redenen om zorgvuldig te zijn met de vergelijking van de Holocaust en andere genociden. Het gaat bij deze processen van massaal geweld veelal om verschillende gebeurtenissen in een verschillende context. De massamoorden in Cambodja, Rwanda en de Holocaust spelen zich af in heel verschillende omstandigheden. Sommige onderzoekers hebben bezwaren tegen het begrip genocide als zodanig. De globale definitie van genocide omvat niet alle complexiteiten en verschillen. De definitie is bovendien beperkt, omdat bijvoorbeeld de politieke moord op groepen buiten de definitie wordt gehouden."

Bron: NIOD, Nederlands instituut voor oorlogs- holocaust- en genocidestudies.

15. Hoe werd en wordt de genocide in Turkije en de rest van de wereld ontvangen en herdacht? Lees het onderstaande artikel en beschrijf de positie van de Turkse staat tot nu, net als de hoop op verandering die er honderd jaar later kan zijn.

Turkse condoleances voor nakomelingen vermoorde Armeniërs

door Laura Klompenhouwer

Premier Recep Tayyip Erdogan van Turkije heeft vandaag de nakomelingen gecondoleerd van Armeniërs die vanaf 1915 het slachtoffer waren van de deportaties en moordpartijen van het Ottomaanse rijk. Het is geen erkenning van de "Armeense genocide", maar het is wel de eerste keer dat Erdogan zo'n verzoenende toon aanslaat.

De Turkse premier vindt het een “menselijke plicht” om “de wens van Armeniërs om hun lijden uit die periode te herdenken, te begrijpen en te delen”, zo staat in een verklaring. Zijn medeleven gaat uit naar de kleinkinderen van Armeniërs die “in de omstandigheden van het begin van de twintigste eeuw” zijn overleden.

Het bekende standpunt

De verklaring komt aan de vooravond van de jaarlijkse herdenking op 24 april. Inhoudelijk is zij grotendeels een herhaling van het bekende Turkse standpunt, zegt onze correspondent in Turkije Marloes de Koning.

“Erdogan benadrukt dat veel mensen van verschillende etnische groepen hebben geleden tijdens het uiteenvallen van het Ottomaanse rijk, niet alleen Armeniërs. Dat hij de nabestaanden van Armeniërs condoleert is wel bijzonder en een slimme vlucht naar voren. Tijdens de jaarlijkse herdenking krijgt Turkije over het algemeen veel kritiek uit landen die de genocide erkennen. Op deze manier snijdt hij zijn critici een beetje de pas af.”

Geen/wel genocide

Tussen 1915 en 1917 kwamen volgens de Armeense gemeenschap 1,5 miljoen mensen om. Velen werden gedeporteerd, families raakten al hun bezittingen kwijt. De episode wordt door een aantal landen erkend als volkerenmoord. In Turkije ligt het onderwerp erg gevoelig. De overheid erkent dat er, ook door militairen, misdrijven zijn gepleegd. Van uitroeiing zou echter geen sprake zijn. Journalisten die het openlijk over het onderwerp hadden, zijn in het verleden vervolgd voor “belediging van het Turks-zijn”.

“Volgend jaar is de 100ste herdenking van de genocide. Pogingen uit 2009 om de relatie met buurland Armenië te verbeteren zijn verzand. Het lijkt erop dat Turkije de vele kritiek die dan zeker weer loskomt voor wil zijn. Hoewel het officiële Turkse standpunt onveranderd is, wordt de

afgelopen jaren binnen Turkije wel steeds openlijker over de Armeense kwestie gepraat.

“Het thema is weer actueel. Door ontwikkelingen in de oorlog in Syrië worden Turkije, Armeniërs en genocide de afgelopen weken weervaa in één adem genoemd, wat Turkije uiteraard slecht uitkomt. Een maand geleden namen rebellengroepen in Syrië het stadje Kessab vlak bij de Turkse grens in. Daar wonen nabestaanden van Armeniërs die in 1915 zijn verdreven uit het huidige Turkije. Turkije steunt de oppositie tegen Assad. Veel wijst erop dat Turkije de rebellen steun gaf waardoor ze Kessab en omgeving konden veroveren.

Kessab was een relatief onbekend dorp. Weinig mensen in Turkije wisten dat daar Armeniërs woonden. Maar als gevolg van de verovering door islamitische groepen zijn de (christelijke) Armeense inwoners op de vlucht geslagen. Als gevolg daarvan werd Turkije er door Armeniërs wereldwijd van beschuldigd bij te dragen aan een ‘tweede Armeense genocide’. Al snel bleek dat de berichten over moordpartijen op Armeniërs verzonnen waren, propaganda van Assad, maar het is een uiterst moeilijk dossier voor Turkije. #SaveKessab werd zelfs trending op Twitter.”

Bron : NRC Handelsblad, 23/4/2014

*Recep Tayyip Erdogan in het parlement in Ankara.
© Foto AP*

16. Lees dit uittreksel uit een interview met Paolo Cossi. Zou je zijn bronnen als voldoende en betrouwbaar beschouwen, of vind je ze eenzijdig? Wees kritisch, maar weet anderzijds ook dat historische bronnen per definitie vaak onvolledig en eenzijdig zijn. Het gaat natuurlijk om documentatie voor een stripverhaal, niet voor een historische studie.

"Hoe heeft u zich gedocumenteerd over de Armeense genocide?"

"Wel, ik ben begonnen met het lezen van verschillende boeken en ben dan verder op zoek gegaan naar documenten (een vriend van me die historicus is gaf me verschillende kranten uit die tijd). Ik heb ook foto's, films en documentaires gezocht waarin overlevenden gevraagd werden om te getuigen. Toen ik voldoende basis van kennis had, ben ik begonnen met interviews. Daarna tekende ik pas de eerste schetsen en personages wiens lot tot op het einde van het boek onbekend bleef... zelfs voor mij!

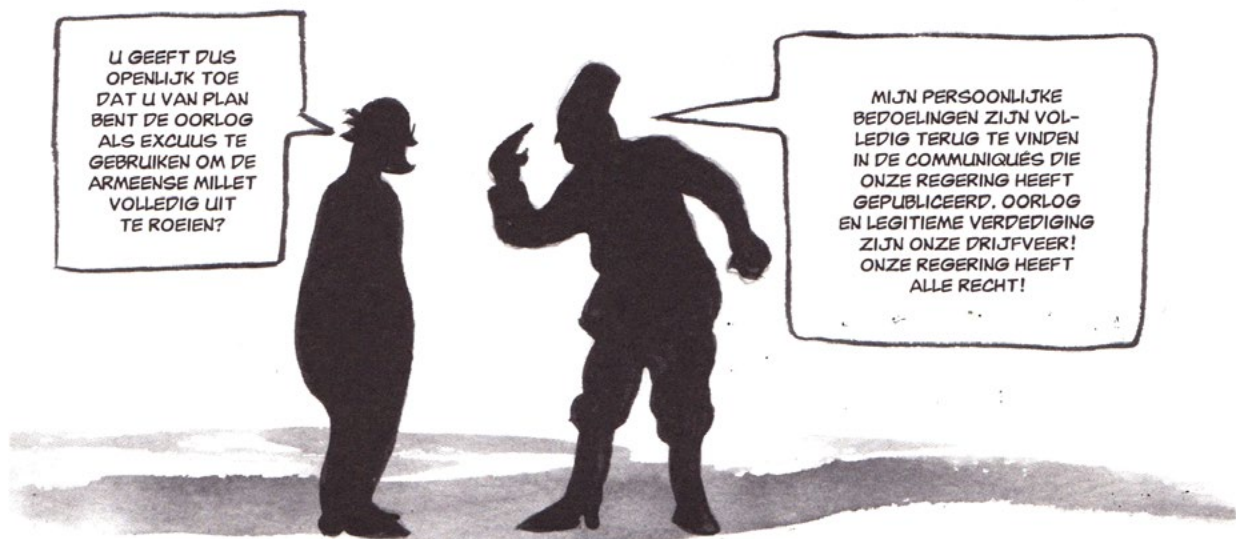
Het was niet gemakkelijk om me te documenteren: er bestaan heel weinig boeken en deze bevinden zich uiteraard niet bovenaan de stapel in de bibliotheken. De archieven zijn vaak in heel slechte staat. Niettemin kwamen veel dingen opnieuw aan de oppervlakte toen ik mijn interviews begon. De hulp van de Armeniërs was ongelooflijk, en dan heb ik het nog niet over alle foto's, brieven, enz. die ze me geleend hebben. Ik kan niet iedereen citeren maar wil vooral Antonia Arslan bedanken, de auteur van **La masseria delle allodole**, die me veel geholpen heeft met documentatie en die me in contact heeft gebracht met formidabele mensen. "

Bron : interview met www.scenario.com, maart 2009

17. Ook de administratieve organisatie van de 'oplossing voor het Armeense probleem' komt kort aan bod, bijvoorbeeld in de gedaante van minister van onderwijs Nazim Bey. Herlees de passage waar Lepsius Enver Pacha bezoekt en let vooral op het taalgebruik. Lees daarna het volgende citaat van de filosofe Hannah Arendt, die een boek schreef over de ambtenaren die verantwoordelijk waren voor de organisatie van de holocaust, maar die alle verantwoordelijkheid van zich afschoven onder het voorwendsel dat ze slechts hun job deden. Dit zijn haar bevindingen op het proces van Eichmann, één van de topambtenaren van het naziregime in Jeruzalem.

« Dat zo'n afstandelijke houding tegenover de realiteit en zo'n gedachtenloosheid meer schade kan berokken dan alle kwade instincten bij mekaar die misschien eigen zijn aan de mens, dat was, eigenlijk, de les die men in Jeruzalem kon leren. Maar het was een les, geen verklaring van het fenomeen of een theorie erover. »

Bron: Hannah Arendt, Eichmann in Jeruzalem, De banaliteit van het kwaad, Olympus, 2014

Cossi © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

Jacques Tardi

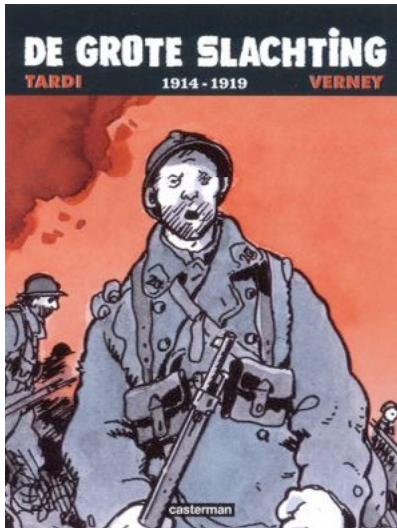
De Grote Slachting

Casterman (2010) 12+

Deze verwerking betreft enkel het stripverhaal van Tardi en niet het historische dossier achteraan de strip.

Vooraf

1. Bekijk de verschillende covers die het boek kreeg voor verschillende talen, delen en periodes. Wat zie je en welke verwachtingen roepen de covers op?

De Grote Slachting, Jacques Tardi © Casterman

2. Welke associaties roept de titel op? Je bemerkt natuurlijk meteen het echo van “de Grote Oorlog”. Welk gevoel zou de auteur willen overbrengen door het vervangen van oorlog door slachting?

3. Tardi heeft meerdere boeken over de Grote Oorlog geschreven. Zoek op internet een bibliografie van de auteur en tracht te raden welke boeken over de oorlog van '14-'18 gaan. Noem er minstens 3.

Verwerking leeservaring

4. Doorheen heel het boek is de meerderheid van de pagina's opgedeeld in 3 horizontale stroken. Af en toe verschijnen enkele verticale vignettes, maar het ritme van 3 beelden per pagina wordt bijna ononderbroken aangehouden. Was dit je opgevallen?

5. “De Grote Slachting” bevat veel tekst. Was je geneigd om enkel de teksten te lezen en niet in detail naar de beelden te kijken, of werd je toch in de tekeningen gezogen?

Eerste lectuur

6. Je volgt in “De grote slachting” het verloop van de oorlog chronologisch, van begin tot eind. Je doet dat door de ogen van één Franse frontsoldaat, en je krijgt dus een andere invalshoek dan het ons beter bekende IJzerfront. Vind je dit perspectief erg verschillend van het Belgische?

7. Beschrijf het karakter van de naamloze soldaat die we volgen. Zou je hem beschrijven als een held, een opstandeling,...? Hoe slaagt hij erin de oorlog te overleven?

8. Een personage dat op verschillende momenten feitelijk en in gedachten de kop opsteekt is de Duitser. Waarom is dit personage zo belangrijk in het verhaal, denk je? (p. 14, 42, 53, 70, 77, 95)

Dieper graven

9. “De grote slachting” zit door de uitgebreide documentatie van Tardi boordevol met historische figuren, feiten, en plaatsen. Resumeer de informatie die je over de volgende plaatsen en figuren krijgt in het boek.

- Slag bij de Somme (p. 46-47)
- Bezetting van Vaux (p. 48)
- Generaal Nivelles (p. 51, 54, 59)

10. Het kleurgebruik evolueert sterk doorheen het verhaal. Vergelijk de kleuren van de eerste pagina's (p. 5 tot 17), een tweede gedeelte (p.18-35), en het kleurgebruik verder in het boek (voorbeeld p.79, 93).

11. Zoals in vraag 3 besproken houdt Tardi een strak vertelritme aan. Bekijk hoe hij dit schema soms toch doorbreekt (p. 26 en p. 79-80). Vraag je af waarom Tardi deze veranderingen doorvoert en wat hiervan het effect is.

12. Je blijft gedurende de hele oorlog in het hoofd van één soldaat, en de tekst is een ononderbroken weergave van zijn gedachten, een soort innerlijke monoloog. Was je soms verveeld door deze eenzijdige manier van vertellen, of zorgt Tardi toch voor voldoende variatie in ritme en toon? (Vergelijk bijvoorbeeld p. 29, 30 en 58).

De Grote Slachting, Jacques Tardi © Casterman

Confrontatie met andere documenten

13. Bespreek dit citaat van Jacques Tardi, waarin hij spreekt over zijn identificatie met de frontsoldaten. Vind je dit voor Tardi belangrijke thema, opstandigheid en desertie, terug in het album?

“De motor van mijn schrijven is, denk ik, mijn verlangen om de dingen te begrijpen. Ik word gekweld door vragen: waarom bleven de poilus (benaming voor de vervuilde frontsoldaten, nvdr) aan het front, aangezien de politie nooit voldoende mannen had om een massale desertie te breken? Bleven ze uit vriendschap? Uit vaderlandsliefde? Ik weet het niet. De beruchte “vrijwillige zelfopoffering”, die ons in de officiële geschiedschrijving wordt opgedrongen, ik kan er niet meer in geloven sinds ik me identificeer met de soldaten.”

Bron: Jacques Tardi in Kaboom, februari-april 2014

14. Ben je het eens met deze recensies? Onderlijn met groen de oordelen die je deelt met de recensent en met rood de zaken waar je het niet mee eens bent. Met blauw kan je dingen onderlijnen die je hebt bijgeleerd dankzij dit boek.

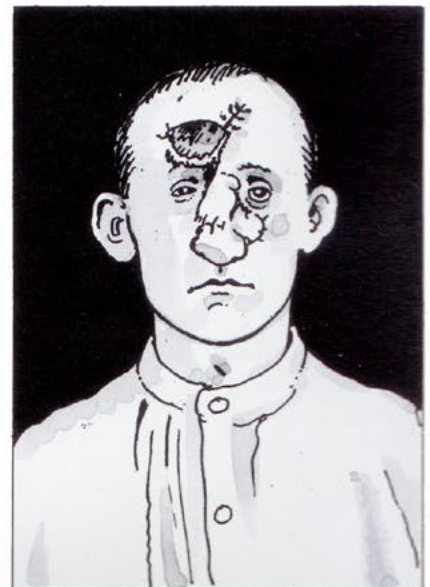
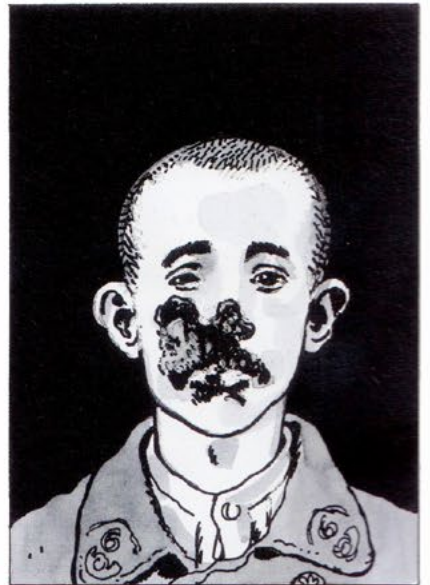
De Grote Slachting 1914-1919

Tardi's Loopgravenoorlog staat bij veel liefhebbers geboekstaafd als een van de beste Europese strips ooit. Met de hulp van historicus Verney portretteerde hij daarin de Eerste Wereldoorlog vanuit het troosteloze standpunt van de arme soldaat, het machteloze kanonnenvlees. Met De grote slachting doet het duo dat nog eens over, dit keer netjes chronologisch en met een hele katern historische achtergrond achteraan. Tardi is in zijn element. Hij gebruikt zijn kleuren spaarzaam en effectief, maar het dagboek van de onfortuinlijke fictieve soldaat is te hortend om dezelfde impact te hebben als Loopgravenoorlog.

Bron: Gert Meesters, Focus Knack

De Grote Slachting, Jacques Tardi © Casterman

De Grote Slachting, Jacques Tardi © Casterman

De Grote Slachting 1914-1919

De grote slachting van Tardi en Verney staat al een tijdje geroemd als een klassiek werk. Geen enkele andere strip over WOI bevat zoveel emotie, informatie en spanning als dit boekwerk.

Initieel werden de verschillende hoofdstukken apart uitgegeven maar Casterman bracht onlangs een dikke hardcover uit die alle delen verzamelt en afroomt met een lijvig tekstdossier.

De strip heeft een zeer strakke vorm in die zin dat elke pagina uit drie paginabrede prenten bestaat en dat de enige tekst een monologue interieur van een simpele Franse frontsoldaat behelst.

Die tekst lijkt, als men het boek vluchtig bekijkt, zeer overvloedig en dat kan misschien een beetje afschrikken, maar laat u niet bedotten. Aangezien het wedervaren van de soldaat in een simpele en meeslepende taal wordt verteld, wordt je als lezer vrijwel meteen het verhaal in getrokken en leef je meteen mee met de horror die de frontsoldaten in deze "Grote Oorlog" beleefden.

De auteurs belichten een breed pallet aan feiten en faits divers. Zo kan je als lezer een hele hoop nieuwe zaken ontdekken over deze zwarte bladzijde in de geschiedenis gaande van strategische troepenbewegingen tot hoe de soldaten hun kont afveegden na de grote boodschap.

De kleuren en tekeningen zijn rauw en gedetailleerd wat er enerzijds toe leidt dat emoties en spanning goed overkomen en dat maakt dat de lezer zich in het midden van de actie voelt, anderzijds heeft dit ook als effect dat de gruwel en het shockeffect niet van de poes zijn.

Het boek behandelt eveneens de periode na de oorlog, wat een vrij volledig historisch beeld geeft van het gebeurde. Niet alleen van de feitelijke gebeurtenissen worden onder de loep genomen maar ook de gevoelens en de indrukken die WOI op de mensen van die tijd maakte.

Het verhaal mag dan wel verteld worden vanuit het standpunt van een Franse soldaat maar dat mag geen terughoudendheid opwekken inzake het gebruik in een Belgische klas. Oorlog is immers, spijtig genoeg, iets universeels en de behandelde gebeurtenissen hebben hun weerslag gehad op heel Europa.

Het begeleidende dossier is rijk gestoffeerd met feiten en foto's maar lijkt me meer iets voor de diehards. Er wordt zoveel wetenswaardigheid in zo weinig tekst gepropt dat men door de bomen het bos niet meer ziet. De namen van belangrijke fronten, dorpen, generaals, enzovoort vliegen je als granaatscherven om de oren.

Het belangrijkste aspect aan deze strip is echter dat hij de oorlog aanschouwelijk maakt voor de lezer. En laat dat nu net van belang zijn in de klas. Het klinkt misschien raar maar al wie van oorlog houdt kan aan deze strip zijn hartje ophalen.

*Bron: Peter Moerenhout, stripmaker en animator
www.historischestrips.blogspot.com*

Zidrou & Porcel

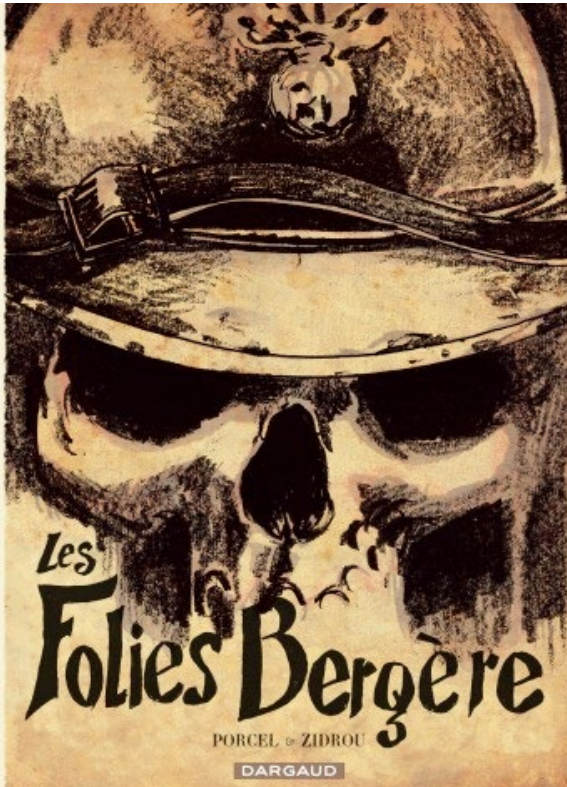
Les Folies Bergère

Dargaud (2014), 17+

Bevat meerdere erotische en gewelddadige scènes

Vooraf

1. Bekijk de cover van het boek. Wat zie je en welke verwachtingen roept hij op voor de rest van het boek?

Zidrou - Porcel © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

2. Begrijp je de titel van het boek, als je weet dat de “Folies Bergère” een Parijse nachtclub is zoals de Moulin Rouge? Wat betekent de naam van deze club letterlijk in het Nederlands?

3. Lees alvast de proloog op de eerste 2 bladzijden. Wie is er aan het woord? Wie wordt er aangesproken?

Verwerking leeservaring (individueel)

4. Het is moeilijk onbewogen te blijven bij het lezen van Folies Bergère: het verhaal is enerzijds snoeihard en gewelddadig, anderzijds getekend door menselijkheid en hoop. Probeer in enkele woorden te beschrijven wat je van het verhaal vond.

5. Beschrijf de tekeningen van Porcel. Vind je de stijl aangepast aan het verhaal?

6. Het boek krijgt geen happy end. Zou jij het boek ook zo laten eindigen? Kan je de keuze van de auteur voor een dramatisch einde begrijpen?

Eerste lectuur

7. We volgen de 17e infanterie compagnie, die zichzelf heeft omgedoopt tot Folies Bergère. Wat kom je te weten over volgende personages en hun karakter?

- a. Mimile
- b. Capitaine Maurice
- c. Rubinstein
- d. Rembrandt
- e. Poils-aux-dents

8. In tegenstelling tot de verhalen van Tardi vind je bij Zidrou en Porcel minder historische feiten, maar wordt je meegezogen in het dagelijkse leven in de loopgraaf en de emotionele werkelijkheid van de soldaten. Als je ook De Grote Slachting las, vergelijk dan kort de twee werken op het vlak van de pagina-indeling (indeling in vakjes), verhouding tekst-beeld (gaat het om dialogen of gedachten?), en de zaken die effectief in beeld gebracht worden. Welk boek blijft het dichtst bij de fysieke realiteit van de loopgraven volgens deze analyse?

9. Is het verhaal realistisch, of bevat het volgens jou eerder veel metaforen en symbolen die niet letterlijk geïnterpreteerd moeten worden? Beargumenteer je antwoord.

Dieper graven

10. In het verhaal komen ook twee beroemde personen voor, Clemenceau en Claude Monet. Hoe beleven zij de oorlog?

- a. Clemenceau (p.40, 45)
- b. Claude Monet (p 8-9; 25, 40-41, 86-89)

11. Herlees opnieuw de passage waarin Gabriel, de broer van Rembrandt met Monet praat over zijn visie op de oorlog als een conflict tussen generaties. (p. 40-41)

12. Dieren spelen een belangrijke symbolische rol in dit verhaal: mollen en kikkers verschijnen als een rode draad doorheen het boek. Welke eigenschappen worden deze dieren gewoonlijk toegedicht, en geldt dat ook voor dit verhaal?

13. Als je de Hoop zou moeten uitbeelden in dit verhaal zoals ook Oorlog, God en de duivel verschijnen, hoe zou jij die dan weergeven? Blijft de hoop op het einde van het verhaal levend volgens jullie?

Zidrou - Porcel © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

Confrontatie met andere documenten

14. Ben je het eens met deze recensies? Onderlijn met groen de oordelen die je deelt met de recensent en met rood de zaken waar je het niet mee eens bent. Met blauw kan je dingen onderlijnen die je hebt bijgeleerd dankzij dit stripverhaal.

De kakofonie van de waanzin

Folies Bergère van de Belgische scenarist Zidrou en de Spaanse tekenaar Porcel ziet de Eerste Wereldoorlog te veel als een Hollywooddecor.

*Je moet het rijzende ster Zidrou nageven: hij gaat geen uitdaging uit de weg. In dit jaar van herdenking van de Eerste Wereldoorlog komt hij met een loopgravenstrip die zich afspeelt op het slagveld van Verdun, in 1918. Elke geroutineerde stripreader denkt nu onmiddellijk aan Jacques Tardi, want de auteur van Loopgravenoorlog en De grote slachting heeft voor altijd het stripgezicht van WO I bepaald. Zidrou's *Folies Bergère* klinkt dus als een kamikazeopdracht.*

*De man lijkt zich daarvan bewust en doet verwoede pogingen om uit Tardi's vaarwater te blijven. In zijn boek noemt een Frans infanterieregiment zichzelf *Folies Bergère*, omdat de soldaten elkaar beloofd hebben dat ze naar het beroemde Parijse cabaret gaan als ze de oorlog overleven. Behalve het regiment wordt ook de thuisbasis van enkele soldaten verkend. Een van hen heeft een broertje dat werkt in de tuin van Claude Monet, terwijl die aan zijn beroemde serie waterlelies schildert. Dat*

geeft aanleiding tot voorspelbare beschouwingen over de onmacht van kunst in tijden van conflict.

*Zidrou vernieuwt het oorlogsgenre vooral door wat magisch realisme. Een gefusilleerde soldaat weigert te sterven, een klein meisje duikt opeens midden in de linies op. Verteltechnisch heeft *Folies Bergère* ook ambitie, omdat zonder al te veel aanwijzingen van het ene personage naar het andere, van heden naar verleden, van realiteit naar droom wordt overgestapt. Om zoiets leesbaar te houden, heb je een heel sterke tekenaar nodig en Francis Porcel kan die rol niet helemaal waarmaken. Zijn personages zijn op cruciale momenten moeilijk van elkaar te onderscheiden. Hoewel hij de gruwel van verscheurde mensenlijven even frontaal afbeeldt als Tardi, komt dat bij Porcel veel meer als kunstmatig drama over. Dat is ook het grootste gebrek van het verhaal: Zidrou's gerechtvaardigde wil om de lezer te raken, leidt te vaak tot verregaand effectbejag – zoals je eigen ingewanden die in je soepbord landen.*

*Als *Folies Bergère* een film was, kon je er een pompeuze soundtrack bij horen, terwijl een simpel fluitje hier en daar al zou volstaan.*

Bron : Gert Meesters, Focus Knack

Zidrou - Porcel © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

Een avontuur zonder helden

Gladde benen. Pronte borsten. Prachtige veren. Ja! Straks, straks als die smerige oorlog voorbij is, gaan we met zijn allen naar Parijs. Naar de Folies Bergère, en daar gaan we feesten. Feesten, zuipen en neuken als de beesten, en eindelijk die godverdomde modder van ons lijf schudden. Ja! Maar eerst moeten we die Fritzen nog uit hun molshopen hier wat verderop krijgen. Of nog moeilijker, eerst moeten onze salongeneraals beseffen dat we hier zitten te creperen. Onze eigen mensen fusilleren, dat kunnen ze wel! De moffen lachen zich rot als ze merken dat we onze eigen mensen om zeep helpen.

Van de mooie Adonis die liever de achterhoede van ons eigen bataljon dekt, tot die arme neger die het benauwd krijgt van wat modder... Ja dat is nog te verstaan. Maar ze moesten godver van Rubenstein blijven. Vier keer. Jawel vier keer na elkaar heeft die klotesergeant zijn verlof geweigerd, en dan nog zijn ze verwonderd dat die Jood hem plots bij zijn ballen nam en botweg besneed. Intussen legt het vuurpeloton aan. Schoten weerklinken. Lichamen zijgen neer. Maar Rubenstein blijft ongedeerd staan. Verrast kijken de soldaten naar elkaar. De korporaal stapte bevend naar hem toe en schoot de Jood dan maar door zijn kop. Drie dagen later wordt een almoezenier naar de voorlinies van de loopgraven gestuurd. Er zou een wonder gebeurd zijn. Een gefusilleerde is herrezen uit de dood of beter nog, hij wou gewoonweg niet sterven. En zo verlaat de kleine Nemo zijn veilige cocon om in de hel van Verdun het wonder van de Folies Bergère te aanschouwen.

Folies Bergère is een valse trage. Op het eerste zicht lijkt dit niet betoverend mooi getekend en heeft het een wat raar verhaal. Maar terwijl je het alsnog leest, lopen plots de rillingen over je lijf en haalt deze strip je volledig onderuit om daarna helemaal te ontploffen. Op dat moment versterken de tekeningen van de Spanjaard Francis Porcel en de dialogen van Zidrou elkaar, en is het van dattum. Dit is het. Dit is zo mooi. Dit is wat een strip moet zijn. Dit is af. Folies Bergère overstijgt elke andere loopgravenoorlogstrip. Vooral omdat dit geen oorlogstrip is. Dit is een album over een heterogene groep mensen, elk met hun dromen en hun nachtmerries, die door de vreselijke omstandigheden veroordeeld worden tot elkaar.

Dit is een avontuur zonder helden, gevangen in de modder. Terwijl de dialogen harder aankomen dan de rondvliegende obussen, bekijkt Porcel dit drama vanop enige afstand. Net zoals een Jacques Tardi filmt hij de gebeurtenissen vanuit zijn gezichtspunt zonder speciale effecten. Hierdoor word je als het ware automatisch betrokken partij. Maar de Spanjaard doet meer. Ondanks de zware sepiakleuren, tovert hij met kleur. Wanneer hij kleur gebruikt, versterkt hij het eeuwige van de liefde en de kunst. We hebben deze Folies Bergère inmiddels vijfmaal gelezen en je voelt aan alles dat de auteurs zich volledig hebben gesmeten. Dit plakt aan je ribben. Dit is wat een strip moet zijn. Dit is af.

Het zou ons nochtans verwonderen, mocht Folies Bergère spek voor ieders bek zijn. Wie zich ook geroepen voelt om mee in de loopgraven te springen, wordt beloond met een dijk van een strip die je keer op keer blijft ontroeren. Dit is het beste wat Zidrou al heeft geschreven. Strip van het jaar.

Bron: Wouter Porteman, De Stripspecialzaak

Zidrou - Porcel © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

Zidrou - Porcel © Dargaud Benelux (Dargaud-Lombard s.a.)

15. Een belangrijk thema in Folies Bergère zijn de executies van soldaten, wegens muiterij, desertie of ongehoorzaamheid. Ook in België werden 9 soldaten geëxecuteerd. Net als in andere landen klinkt honderd jaar later de roep om eerherstel. Lees het onderstaande artikel. Waarom is het eerherstel zo belangrijk? Welke acties zouden politici volgens jullie moeten ondernemen?

Eerherstel voor gefusilleerde soldaten Eerste Wereldoorlog

In een open brief aan de Belgische regering vroegen twee families van gefusilleerde Belgische soldaten uit de Eerste Wereldoorlog onlangs om een gebaar van eerherstel te stellen. Dat zou een algemene postume gratieverlening kunnen zijn, of dat zouden verontschuldigen kunnen zijn voor het optreden van het Belgische leger toen.

De regering belooft dat een groep van historici tegen maart een advies zal formuleren, waarna de regering een beslissing zal nemen. Gelijkaardige initiatieven werden in de voorbije twintig jaar ook genomen in de landen van het voormalige Britse Gemenebest. In Nieuw-Zeeland (2000) en Groot-Brittannië (2006) leidde dit tot postume gratieverlening. In Canada (2001) bleef het bij verontschuldigen en een uiting van spijt voor het gebeure in het parlement. Ook de Ierse regering (2004) nam het op voor het in verhouding excessief hoge aantal Ierse gevallen (26), al bestond er in de Eerste Wereldoorlog nog helemaal geen Ierse regering. Nu komt het initiatief eindelijk naar de landen van het voormalige Westelijke Front. Frankrijk zal de gefusilleerden alvast niet vergeten. President Hollande heeft gevraagd dat zij een plaats zouden krijgen in het nationale legermuseum in Les Invalides en dat alle namen en processen openbaar zouden worden gemaakt. In het Parijse stadhuis komt er begin 2014 ook een grote tentoonstelling en conferentie. Omdat weten het belangrijkste is, zegt Hollande.

België

En nu is het dus de beurt aan België. Het is typisch dat dan gezegd wordt dat advies aan historici zal worden gevraagd. Uiteraard zijn zij de aangewezen personen om feiten uit het verleden uit te zoeken en te beschrijven. Maar zijn zij ook werkelijk de specialisten om uitspraken te doen over ethische of juridische problemen of – meer nog – over hedendaagse politieke initiatieven en/of mobilisatie van de publieke opinie? Ik mag wensen dat het zo zou zijn, maar ik denk dat dit een verantwoordelijkheid legt bij 'de historici' die zij niet moeten opnemen. Of toch niet meer of anders dan politici of andere burgers.

Om het bij het geval van de executies te houden. Wat moet historisch nog worden uitgezocht? De processtukken zijn beschikbaar, maar het feitenmateriaal weegt vaak niet zwaar. De "misdaden" (onwettige afwezigheid, desertie, ongehoorzaamheid, insubordinatie) staan niet ter discussie. Ze worden niet ontkend, maar naar de omstandigheden, naar de motieven of de persoonlijke voorgeschiedenis, hebben we in de stukken het raden. Ook over de rechtsgeldigheid van de procesgang kunnen vragen worden gesteld. Van de negen gevallen die in België voor een verontschuldiging of gratie in aanmerking komen, zouden de zeven eerste juridisch niet correct zijn verlopen (zo stelde Jacques Maes, een voormalig eerste advocaat-generaal bij het Militair Gerechtshof al in 2005), terwijl de vonnissen in de twee laatste gevallen vooral ingegeven i leken door de politieke wil om een voorbeeld te stellen, het gekende

argument "pour encourager les autres".

Maar uiteindelijk is de belangrijkste vraag: is vandaag een uitspraak doen over feiten van honderd geleden legitiem? Dat was het grote argument dat de voormalige Britse premier John Major had tegen de Britse postume gratieverlening. Je moet het verleden laten rusten, argumenteerde hij, we mogen niet oordelen met de normen van onze tijd over die van (toen) 90 jaar geleden. Wat de normen van die tijd waren had hij ongetwijfeld gehaald bij historici. Bij mentaliteitsgeschiedenis, wellicht. Maar als je daarop doorgaat dan zie je dat die mentaliteit vooral bij de heersende klasse werd bestudeerd en niet bij de maats of de families van de geëxecuteerden. Noch zelfs bij de gewone niet-betrokken getuigen van de executies. Ik groeide op in een dorp waar in de Eerste Wereldoorlog Franse en Britse soldaten werden geëxecuteerd en hoorde talrijke getuigenverhalen vol ontzetting en gruwel, die haaks stonden op John Majors morals of the day...

Herdenking

Maar je moet het verleden helemaal niet laten rusten. De normen van deze of gene tijd is niet de vraag waar de Belgische regering voor staat. Straks zal zij de hele Belgische bevolking oproepen (zoals de Vlaamse regering de Vlamingen en de regering van de Fédération Wallonie-Bruxelles de Franstaligen in dit land zullen oproepen) om deel te nemen aan de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog. Omdat wie zijn verleden niet kent geen toekomst heeft. Het is een legitiem appel aan de bevolking. Het gaat over zingeving, over stilstaan bij de grootste geweldpleging die ooit op ons grondgebied plaatsvond. Uiteindelijk zou het moeten gaan over de culturele verankering van een historisch gebeuren dat grote invloed had op hoe ons land, ons continent en onze wereld er uitzien. Zo'n gegeven verdient die aandacht.

Maar je kan geen oproep doen aan de bevolking en daarbij exclusieven stellen. We willen dat je alles en iedereen herdenkt, behalve een handvol sukkelaars dat toen door een militair gericht tot voorbeeld werd gesteld. Een antwoord zoeken op hun schuldvraag of op die van hun rechters is allang niet meer aan de orde. Honderd jaar later gaat het niet over oordelen en veroordelen, maar over begrijpen, van daden,

contexten, en van de herinnering daaraan over een periode van honderd jaar. Honderd jaar lang waren deze geëxecuteerden – die - laten we heel duidelijk zijn - geen van allen landverraders of moordenaars waren – speelbal van het lot, slachtoffers van de militaire hang naar het afdwingen van gezag en etaleren van de macht. Honderd jaar lang waren zij kinderen van de rekening, en hun families met hen. Door een eventuele uitsluiting zouden zij het nog meer worden. Wie daartoe zou beslissen, meneer de eerste minister, meneer de commissaris-generaal, heren en dames historici, kan beter al zijn mooie, positieve intenties omtrent een eeuwherdenking maar opbergen.

Dit soort over- en afwegingen zijn in de eerste plaats politiek, ze gaan over vandaag, en over hoe je geschiedenis inzet in je samenleving. Dat is een fundamentele vraagstelling, maar geen waar alleen historici zinnige uitspraken over zouden kunnen doen. En dus waar politici zich zouden mogen wegsteken achter een eventueel gebrek aan duidelijke consensus onder historici. We mogen de geschiedenis niet verdraaien of misbruiken, maar we moeten wel inzien dat geschiedenis een niet op zichzelf staand gegeven is dat alleen maar in één exacte context kan worden begrepen of bekeken. Herdenken zegt altijd meer over wie herdenkt dan wat men herdenkt, zegden onder meer Antoine Prost en Jay Winter. Laat me toe om het oordeel van België in deze voor deze eeuwherdenking als een eerste lakmoesproef te zien.

Noten

i Jacques Maes, *Het Belgisch Militair Gerecht tijdens de Eerste Wereldoorlog, Een portret van de geëxecuteerden*. in *Soma/Ceges. Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr.16, 2005

ii John Major, *Prime Minister*, brief van 10 februari 1993 aan Andrew MacKinlay, MP voor Thurrock, indiener van het wetsvoorstel voor een postume gratieverlening in Groot-Brittannië

iii Antoine Prost & Jay Winter, *Penser la Grande Guerre*, Paris, 2004

Bron: Piet Chielens

Algemeen Coördinator van *In Flanders' Fields*, Ieper woensdag, 19 maart 2014

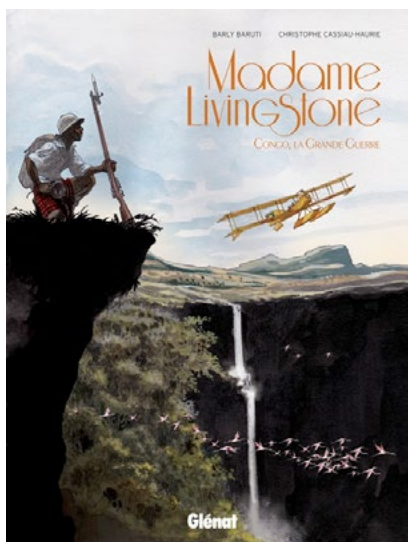
Barly Baruti & Christophe Cassiau-Haurie

Madame Livingstone

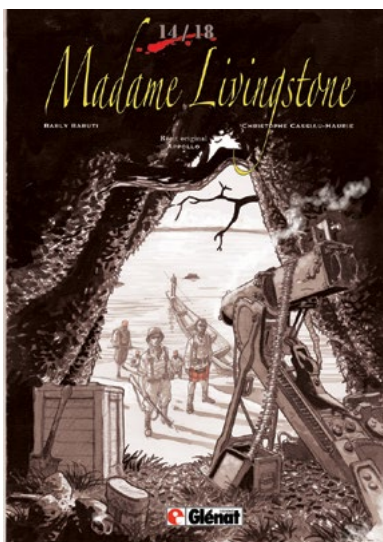
Glénat (2014), 14+

Vooraf

1. Bekijk de cover en twee coverontwerpen van het boek. Wat zie je en welke verwachtingen roepen de covers op voor de rest van het boek?

Baruti - Cassiau-Haurie © Glénat

2. Begrijp je de titel van het boek? Als je niet weet wie Livingstone is, zoek dan een korte biografie van hem op.

3. Voor je begint aan de lectuur van Madame Livingstone is het geen overbodige luxe om eerst deze kaart te bestuderen waarop je de regio van het Tanganyika meer in 1914 ziet. Het verhaal speelt zich af rond, boven en op het Tanganyika meer. Situeer de volgende plekken op de kaart: Albertville (vandaag Kalemie), Ujiji, Karema, Tabora.

Bron: <http://gallica.bnf.fr/>

Baruti - Cassiau-Haurie © Glénat

Verwerking leeservaring

4. Wist je dat er in Afrika tijdens de eerste wereldoorlog ook gevochten werd? Wat wist je op voorhand over de rol van de Afrikaanse kolonies in de oorlog?
5. De oorlog van '14-'18 wordt in het boek gebruikt als achtergrond voor een verhaal over de verhoudingen tussen de hoofdpersonen. Vind je de invalshoek van de menselijke relaties een interessant perspectief op de Grote Oorlog? Waarom (niet)?
6. Barly Baruti is een tekenaar die met aquarel en potlood het licht en de kleur van de regio van de Grote Meren herschept. Wat vind je van zijn tekeningen? Had je dit soort tekeningen verwacht in een oorlogsverhaal?

Eerste lectuur

7. Het personage Madame Livingstone blinkt uit door zijn veelzijdige karakter. Welke eigenschappen vielen je op bij hem? Leer je hem meteen kennen of gebeurt dit geleidelijk? Herlees nu de pagina's waar hij ten tonele verschijnt (p. 19-22).

8. Beschrijf nu het karakter van Mercier. Lijken Livingstone en hijzelf op elkaar of zijn het eerder tegenpolen? Herlees de eerste pagina's van het verhaal waarin de innerlijke stem van Mercier ons tegelijk de situatie, en Mercier zelf presenteren (p.5-8, 11-12)
9. Hoe evolueert de verhouding tussen Mercier en Livingstone doorheen het album? (p.22, 29, 34, 37,66, 71-72)

Dieper graven

10. Hoe zie je de verhoudingen tussen Afrikanen en Europeanen in het algemeen in het album? Verdiept de Oorlog de samenwerkingen en de uitwisselingen of verdeelt ze Belgen en Congolezen net meer? Citeer elementen uit het verhaal om je antwoord te onderbouwen.
11. Cassiau-Haurie houdt ervan het Europese perspectief tegenover het Afrikaanse te plaatsen. Herlees de pagina's 25 en 26 en noteer de manier waarop gelijkaardige concepten op beide continenten door de blanken toch verschillend worden benoemd (p. 25-26).

Afrika	Europa
stammen	
	oorlog

12. Zoek twee andere passages waarin de Europese versie van de geschiedenis wordt afgezet tegen een Afrikaanse lezing van de gebeurtenissen. Noteer de paginanummers en het onderwerp.

Confrontatie met andere documenten

13. De herinnering aan historische gebeurtenissen wordt levend gehouden door herdenkingsceremonies, tentoonstellingen, publicaties of toespraken. Maar ook in het dagelijks leven herinneren bepaalde elementen ons aan het verleden. De volgende pleinen en straten (allen in Brussel) herinneren ons aan de Eerste Wereldoorlog in Afrika. Wat weten jullie van deze namen en van hun plaats in onze geschiedenis dankzij de lectuur van Madame Livingstone?

- a. Taborastraat (Brussel)
- b. Generaal Tombeurstraat (Etterbeek)
- c. Rwandastraat (Etterbeek)

14. De inspanningen van de Congolese Weermacht worden slechts mondjesmaat vermeld tijdens de officiële herdenkingen van de oorlog in België. Nochtans hadden alle partijen grote belangen in de gevechten rond de Grote Meren, en had de uitkomst ervan een groot effect op de ontwikkeling van ons land. Wat was volgens dit artikel de belangrijkste drijfveer van de Duitsers om Belgisch Congo aan te vallen in 1914? Welke Afrikaanse gebieden konden geannexeerd worden naar aanleiding van de Congolese oorlogsinspanning?

Herdenking WO I : De onbekende Congolese soldaat

WO I associeer je normaal met beelden van blanke soldaten die elkaar bestoken in Vlaamse modder. Slechts zelden wordt vermeld dat de kolonies grondstoffen en kanonnenvlees leverden. In Schaarbeek doen ze dat wel en Lucas Catherine schreef er zelfs een boek over.

In Schaarbeek, op het Rigaplein, staat een beeld van een soldaat van de Congolese weermacht, ter ere

van de soldaten van de Afrikaanse veldtochten. Elke 11de november brengt de Congolese gemeenschap er hulde aan die vergeten strijders. Dit jaar is er ook een conferentie met experts ter zake.

Over de Congolese motor van de Belgische oorlogsinspanningen van 14-18 hoort u anders weinig. Ten onrechte. Jan Blommaert schrijft in het voorwoord van het boek van Lucas Catherine: "Wij, de Europeanen, hadden de koloniale onderdanen nodig om de strijd op leven en dood te voeren. We hadden hen heel hard nodig, want we konden die

oorlog niet winnen zonder hen.”

Toch heet het boek niet voor niets: *Loopgraven in Afrika (1914-1918): De vergeten oorlog van de Congolezen tegen de Duitsers.*

Ook Afrikakenner Tony Busselen benadrukt dat de Belgische overheid Congo nooit enige erkenning heeft betoond voor zijn bijdrage aan de overwinning. “De Congolese soldaten die voor België twee nieuwe mandaatgebieden – Burundi en Rwanda – uit Duitse handen sloegen, heeft men toen al met lege handen naar huis gestuurd. Hun ontgoocheling was enorm. Die veteranen en hun nakomelingen zijn die koude douche nooit vergeten. Later waren ze vaak de voortrekkers van de strijd voor Congolese onafhankelijkheid.” Een Belgische missionaris had oog voor de Congolese inspanningen en zei: “De vader trok naar het front, moeder maalde graan voor de soldaten en de kinderen droegen het voedsel naar het front.”

Grondstoffen

In Afrika botste de koloniale politiek van België met de koloniale belangen van Duitsland. De eerste wereldoorlog was immers vooral een bloederig spel van de grootmachten om markten en ontginningsgebieden te herverdelen. Ook toen al ging het om de schatten in de Afrikaanse bodem. Congo en vooral Oost-Congo, was rijk aan mineralen.

De Belgen openden in 1902 de eerste kopermijn in Kambove (Katanga) en de eerste goudmijn kwam er in in 1904 in Ruwe (Kolwezi, Katanga). In 1906 richtte Leopold II samen met de Société Générale de Belgique de Union Minière du Haut Katanga (UMHK) op en de Société Internationale Forestière et Minière (Forminière). De Forminière vond in 1909 de eerste diamanten in Tshiminina (Kasai). Duits Oost-Afrika moest het daarentegen stellen met koffie en sisal (een plant waaruit draden worden getrokken) en als enig erts, mica een voorloper van plastic. En dat was niet de bedoeling. Bernard Dernburg, de staatssecretaris van het

Reichskolonialamt, zei: “Wij zijn niet naar Oost-Afrika gegaan om daar landbouwplantages aan te leggen voor drie- of vierhonderd kolonisten, maar om aan economische ontwikkeling te doen en er grondstoffen te vinden voor de industrie.”

En die bodemschatten zaten dus in het oosten van Kongo. Vandaar die oorlog vanuit Duitse kant. België zelf wou Kongo groter maken. Dankzij de Congolezen kon België zowel Burundi als Rwanda aanhechten. België erfde niet alleen deze territoria maar ook de koloniale politiek die de Duitsers er hadden gevoerd. Zij hadden de etnische opdeling tussen Hutu's en Tutsi's versterkt. Het zou bijna een eeuw later leiden tot de Rwandese genocide.

Circa 30.000 zwarten bij doden WO I

In 1908 telde de Congolese Weermacht 17.833 man, 27.000 geweren en 535 Browningpistolen – voor de blanke officieren- en 120 kanonnen. De Congolese Weermacht had niet enkel soldaten en officieren in dienst, maar vooral dragers. In de brousse was geen ander transport mogelijk dan te voet. Bij het begin van de oorlog had de Weermacht 20.000 vaste dragers in dienst (met hun gezin), die gemiddeld 30 km. per dag aflegden met een last van 30 kilo op het hoofd. Tijdens de oorlog wierf men nog eens 260.000 dragers aan. Velen van hen kwamen tijdens de veldtochten om door ziekte en ontbering. Officieel sneuvelden in deze Afrikaanse oorlog 145 blanken, 1.895 zwarte soldaten en 7.124 vaste dragers. Het dodental van de tijdelijke dragers schat men op boven de 20.000. Van de zwarte vrouwen en kinderen die het leven lieten, zijn helemaal geen cijfers.

De Duitse vijand beschikte over 11.367 getrainde soldaten en 2.591 hulptroepen, onder bevel van 2.712 Europeanen. Vooral in Oost-Afrika boden ze lang weerstand, onder andere door de sluwe tactiek van generaal Paul von Lettow-Vorbeck.

Bron : William Peynsaerts, *Solidair*, 11/11/2013

Baruti - Cassiau-Haurie © Glénat

15. Bekijk nu ook dit videofragment van Ter Zake over de oorlog rond de Grote Meren. Je herkent er een heleboel elementen uit Madame Livingstone. Wat gebeurde er na WO I met het wrak van de Von Götzen ? Wat vind je zelf van de bestemming die het schip kreeg ?

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/terzake/2.35313?playlist=7.50468&video=1.2067139>

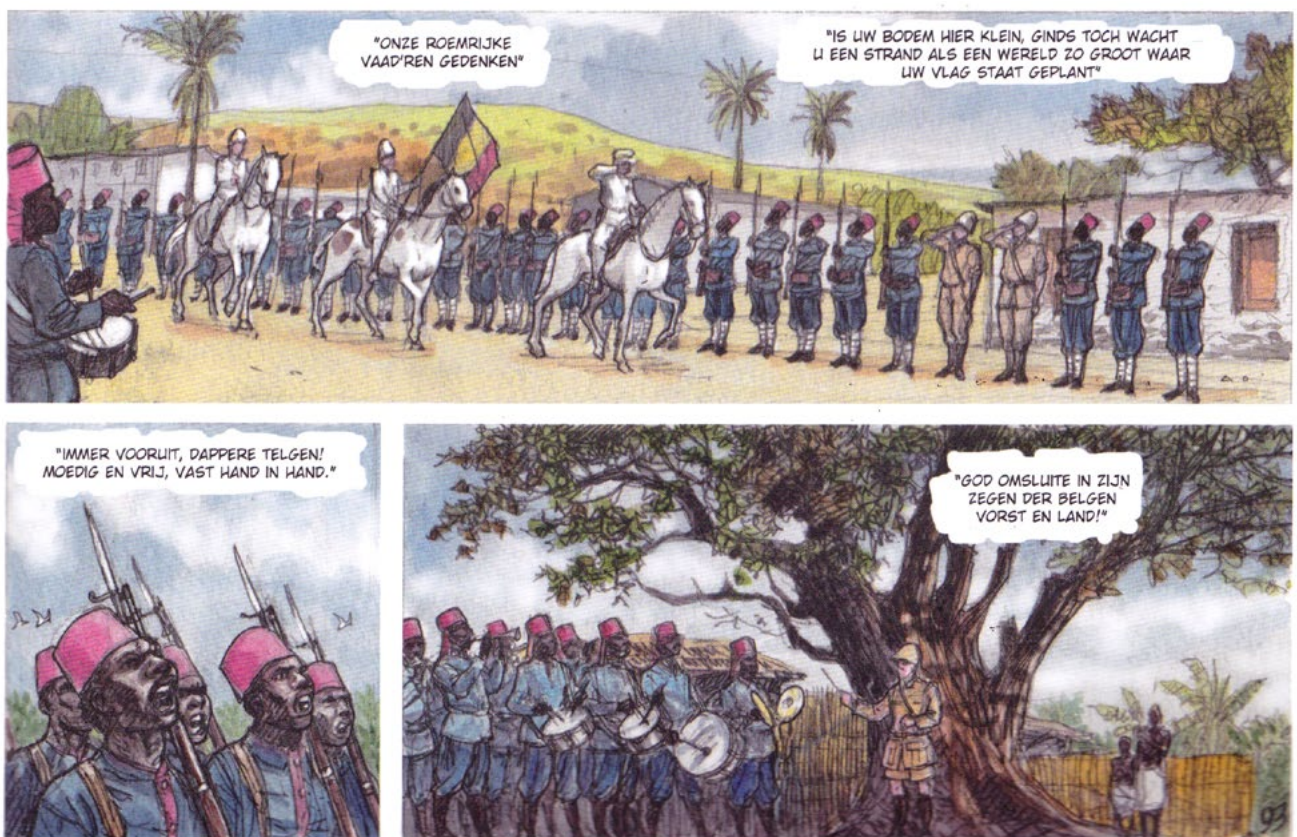
16. Tekenaar Barly Baruti werd geboren in 1959 in Belgisch Congo. Op zijn paspoort stond als officiële naam Alexis Livingstone, een heel gewone naam voor die tijd. Na de onafhankelijkheid moeten alle Congolezen met een Europese naam in het kader van de zogenaamde Zaïrisatie van Mobutu een inlandse naam kiezen om hun Afrikaans karakter te beklemtonen. De kleine Alexis heet vanaf dan Barly Baruti. Jaren later inspireert de vreemde naam uit zijn kindertijd het boek Madame Livingstone. Nu jullie het boek gelezen hebben, heeft de auteur een aantal vragen voor jullie die een debat kunnen voeren.

"Tijdens de Afrikaanse oorlogen, in '14-'18 maar ook in '40-'45, vochten blanken en zwarten zij aan zij. Ze hebben dus samen heel was intense momenten beleefd! Nochtans sliepen, aten en dronken ze in aparte etablissementen en werden ze door het opperbevel zoveel mogelijk gescheiden gehouden. Vriendschappen of zelfs liefde – stel je voor! – tussen blanken en zwarten, nee, dat was echt niet wenselijk.

Na de Oorlog werd de overwinning van het Belgische leger overal gevierd, en werden zij die daartoe hadden bijgedragen officieel geëerd. De veteranen keerden terug naar huis, ontvingen vaak een mooi pensioen, konden kortom uitrusten van hun oorlogsinspanning. Niets van dat alles voor de zwarte soldaten: ze werden zonder boe of ba terug naar huis gestuurd, verzocht om het gewone leven weer op te nemen, en de slachtoffers die vielen voor België werden vergeten."

- Vinden jullie het niet normaal dat een zwarte, die zij aan zij met een blanke gevochten heeft, het recht opeist om te mogen uitrusten van zijn oorlogsinspanning?
- Vinden jullie het niet normaal dat een Congolees, die gevochten heeft in een Europese en Belgische oorlog, een plaats opeist in de officiële geschiedenisboeken van België?
- Vinden jullie dat de huidige autoriteiten in Afrika een verantwoordelijkheid hebben tegenover de oud-strijders die vochten onder de vlag van hun vroegere kolonisator?
- Zou het een goed idee zijn om vandaag de laatste overlevende oud-strijders aan Belgische en Congolese kant elkaar te laten ontmoeten, om hen met de nodige afstand hun ervaringen te laten uitwisselen?
- Tot slot, mogen voor jullie de Congolezen van vandaag zich in België een beetje thuis voelen op basis van deze gedeelde geschiedenis, en vice versa, mogen Belgen zich in Congo een beetje thuis voelen?"

Baruti - Cassiau-Haurie © Glénat

Meer strips over WO I

Voor de jongsten (8-12 jaar):

- **De oorlog van de Lulus** (Casterman): vier weeskinderen blijven achter op het moment dat hun weeshuis in allerijl wordt geëvacueerd. Zo goed en zo kwaad als dat kan overleven ze in de ontruimde zone net achter de frontlijn.

Voor adolescenten (vanaf 12 jaar):

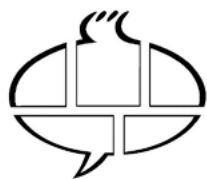
- **Elsie & Mairi** (Lannoo): de roep van het avontuur is sterk voor twee jonge Britse motorrijdsters die vrijwillig naar het IJzerfront trekken om er als verpleegsters vlak achter de frontlijn te gaan werken. Een Engelse schrijfster schrijft een boek over de vriendinnen. Gebaseerd op ware feiten.
- **Loopgravenoorlog** (Casterman): Meesterwerk van Jacques Tardi. Een mozaïek van mannen die verloren lopen in het slachveld van de loopgraven. Onvergetelijk.
- **Missie Alaska** (Casterman): wanneer tijdens de winter van 1914 de Franse troepen onherroepelijk ingesneeuwd zitten in de Vogezen denken uit Alaska teruggekeerde emigranten meteen aan het inzetten van sledehonden. Een waargebeurd avontuur.
- **Junker** (Biloon): het verhaal over twee jonge Duitse edelen die opgeleid worden aan de militaire kadettenschool is puur fictief, maar de weergave van het nationalisme en de dadendrang in de betere klassen is treffend.

Voor adolescenten (vanaf 14 jaar):

- **De laatste der laatsten** (Casterman): privédetective Varlot wordt ingehuurd om een dreigbrief naar een generaal op rust te onderzoeken. Het spoor leidt naar een verzwegen gebeurtenis uit de oorlogsjaren. Sublieme weergave van de sfeer tijdens de jaren vlak na de oorlog.
- **Svoboda** (Daedalus): een groep Tsjechische soldaten die in Rusland krijgsgevangen wordt genomen zal uiteindelijk in Frankrijk worden ingezet om er de geallieerden te versterken. De enige weg om het westelijke front te bereiken loopt langs het oosten, maar terwijl hun trein door Rusland trekt breekt de Revolutie uit. Complex verhaal over een chaotische episode uit de Russische geschiedenis, dat mits voldoende contextualisering het Oost-Europese perspectief aanschouwelijk maakt.
- **De schaduw van de raaf** (Casterman): een Duitse soldaat zweeft na de gevechten in de Ardennen ijld tussen leven en dood. Magisch-realistische striproman over de willekeur van oorlogsgeweld.
- **Gewonde stad** (De Bezige Bij): de eerste angstige en onwerkelijke dagen van de oorlog in Leuven worden vanuit verschillende invalshoeken in woord en beeld opgeroepen. Koning Albert, maar ook een eenvoudige cafébazin en een verminkte soldaat, kijken vol ongeloof naar de transformatie van hun stad.
- **De Elzasser** (Casterman) en **Koffie met Melk** (Dupuis): deze albums van Jean-Claude Servais zoomen in op de bezette dorpen in het grensgebied tussen Duitsland, Frankrijk en België. Het smokkelaarsleven en het burgerlijk verzet tegen de bezetter zijn twee boeiende aspecten van deze mooie albums.
- **Gavrilo Princip** (Biloon): wie was de onbekende jongeman van 19 die het startschot gaf van Wereldoorlog I door in Sarajevo Frans Ferdinand neer te schieten? Graphic novel die een gedetailleerd portret schetst van een idealistische jongeman die door sommigen als een terrorist wordt gezien, door anderen als een nationale held.

Voor jongvolwassenen (17+):

- **Mauvais genre**: vol afschuw om het oorlogsgeweld vlucht Paul weg van het front, terug naar Parijs, naar zijn jonge vrouw Louise. Hij verschanst zich in haar appartement en mag zich, gezien de strenge straffen voor desertie, niet publiek vertonen. Tot hij een eenvoudige oplossing ziet: zich verkleden als vrouw. Bekroond met de Prijs van de Stripkritiek 2013 en de Publieksprijs van het Festival van Angoulême 2014. Voorlopig enkel in het Frans beschikbaar.
- **Aan het front** (Silvester Strips): een jonge Amerikaan zoekt een veteraan van de Eerste Wereldoorlog op aan de vooravond van WO II. De eigenzinnige, oude man getuigt over zijn rol in de loopgravenpers en zijn vriendschap met een Afrikaanse soldaat. Een ijzersterk, persoonlijk verhaal, dat raakt aan delicate onderwerpen als racisme en homoseksuele gevoelens aan het front.

Belgisch Stripcentrum

Belgisch Stripcentrum
Zandstraat 20
1000 Brussel (België)

+32(0) 219 19 80
www.stripmuseum.be
visit@stripmuseum.be

Alle dagen open (behalve op maandag) van 10 tot 18 uur